

Varjasi Imre

Akikkel nem kellett elszámolni

„Többször elmondtam: jegyezzék meg, az Úristennek van humora! A Szovjetunió tíz évig mindent megtett, hogy tönkretegyen. Én mégis itt vagyok, de hol van a Szovjetunió?”
Placid-anya

A fenti idézet Oloffson Károly, (Placid-anya) bencés szerzetestől való, akit koholt vádak alapján ítélték tíz év kényszermunkára, amelyet több szovjet lágerben (GULAG) töltött le. Dolgozott fakitermelésen, varrodában, bútorgyárban. Placid-anya a környezetében lévők lelki gondozásáért nagyon sokat tett. Sokan köszönhetik megmaradásukat a római katolikus papnak. Hazatérése után csak titokban gyakorolhatta egyházi hivatását, tanítania sem lehetett. Az atya a szenvedései ellenére, sosem tört meg. Istenbe vetett hitével, derűjével mindig igent mondott az életre.

Fejlövés idegen kéz által

Sok százezer honfitársa sajnos a megpróbáltatásokat, a szovjet kényszermunkatáborokban nem élte túl. A II. világháborút követő években nagyon sok sérelem esett a magyar lakosságon. A nácik és nyilasok bárbar emberiség ellenes cselekedetei utána, a kommunizmus nevében is sok ezer embert gyilkoltak meg Magyarországon, és százezreknek tették tönkre életüket hazánkban. Hajdúböszörményben kezdődött mind ez a Vörös Hadsereg 1944. október 22-i katonai megszállásával és annak minden borzalmával. Asszonyokat becstelenítettek meg, a Karácsony és Láda család több tagját legyilkolták, rekviráltak, s embereket ejtettek túsul. Brutális körülmények között vesztette életét az előbb említett két család több tagja, akiket 1944. október 26-án gyilkoltak meg. Ezt az esetet egyébként csak a tragédia után négy hónappal, 1945 februárjában jegyezték be a halotti anyakönyvbe. A halál okaként „fejlövés idegen kéz által” bejegyzés olvasható. Tíz és tizenégy hónapos csecsemőtől, a négy éves gyermeken át, szülőt, nagyszólót, rokont lőtték fejbe az Arad u. 60. szám alatti ház udvarán. A háború borzalmait közösen átvészelnő próbáló család minden jelen lévő tagját, brutális kegyetlenséggel lemészárolták. Kilenccen haltak meg. A 10 hónapos Láda Marika, az ő 30 éves édes-

anya Láda Gáborné (Győri Julianna), édesapja a 31 éves Láda Gábor vesztette életét. Az apa szülei a 65 éves Láda Imre és az 59 éves Láda Imréné (Balogh Mária) is ott lettek halálát. A két szülő másik gyermekét is megölték. A 33 éves Karácsony Lászlóné (Láda Mária) mellett meghalt a 14 hónapos gyermeke is Karácsony Lacika. A Láda család harmadik gyermekének (Láda Imre) 31 éves feleségét Mátyus Juliannát és gyermekét a 4 éves Láda Juliannát is megölték az Arad utcai házban.

Azoknak az asszonyoknak, leányoknak a számát, akiket a megszállók megbecstelenítettek, megbecsülni sem tudjuk. És még valami, amiről beszélni sem mertek. A gyermek apja a Vörös Hadsereg katonája volt. A gyalázat és amit elszenvedtek, a szégyen mindörökké titokban maradt.

Kis munka

A világháború poklában, amikor már ötször bombázták a várost és több mint 160 ártatlan civil áldozatot szedett az öldöklés, egy újabb exodus kezdődött. A szovjetek csak úgy találmra, „málenkij robotra” hurcolták a lakosokat. Számukat pontosan még ma sem tudjuk meghatározni. Amit a forrásokból biztosan állíthatunk, hogy 1944. október 28-a és december 31-e között 202 hajdúböszörményi lakost hurcoltak el a Gulágra. Ismerünk olyan esetet, amikor a Kék családban a két Gyula, apa és gimnazista fia nem tért vissza soha. Kékyné (Eszter néni) az akkor 15 éves Lajossal, örök életükre maguk maradtak, szeretteikről semmit nem tudhattak meg.

Az édesanya így idézte fel a történeteket: „Hiába sírtunk, könyörgöttünk, csak terelték őket kifelé puskával, kit a házból, kit az udvarból, egy szál rubában, élelem nélkül, úgy, ahogy éppen voltak: ... Vártuk reszketve, mikor engedik őket haza, de mondták az emberek, hogy nem maradtak Böszörményben, kibajtották őket a városból másfelé.”

A túszoikat előbb Balmazújvárosban a Semsei-kastélyban, majd Debrecenben a Pavilon laktanyában tartották fogva, utána marhavagonokban Nagyváradra, decemberben pedig a moldáviai Benderibe, illetve Tulába és a szibériai Kolyamába szállították.

A Szovjetunió területén lévő GULAG táborok térképe 1945

Sokadmagával hurcolták el Böszörményből a debreceni Pavilon-laktanyába Varga Márton hajdúböszörményi gimnáziumi tanulót is. A fiatal diáknak azonban 1944. november 19-e hajnalán sikerült megszöknie. Ő így emlékezett vissza az eseményekre. (Szövegű közlés)

„...A majd 19 km hosszú úton úgy mentünk, mint a birkák. Az igazsághoz tartozik, hogy Kis Pál hentes és barátja – akinek a nevét nem tudom – robbanékony, vakmerő hűsz év körüli gyerekek voltak, akik a hosszú úton történő menetelés közben azt javasolták, hogy a minket kísérő nyolctíz orosz katonát le kell fegyverezni, Kovács elszedvén a puskákat, géppisztolyokat, meneküljünk a szélrózsa mindenirányába. A javaslat reális volt. 300 férfi nyolc-tíz katona ellen, de az idősebb férfiak – kb. 100 fő – azt mondták, hogy ne kockáztassunk semmit, mert ha valakit lelőnek közülünk, ki vállalja a felelősséget? Egyébként három nap múlva úgyis haza fogunk jönni. Az egészből nem lett semmi, pedig én is a lefegyverzés mellett voltam. Akkor döbrentünk rá – öregek és fiatalok egyaránt –, hogy hadifogolytáborban vagyunk, amikor áthaladtunk a Pavilon kapuján. A laktanya szögesdrótkerítéssel volt körülvéve, a külső kerítés kb. 3,5 a belső kb. 2,5 m magas volt, a két kerítés közötti terület felásva, begereblyézve, a négy sarkon őrtornyok géppuskákkal, közte őrbódék. Bent már az öregebbek siránkoztak, hogy útközben miért nem menekültünk szanaszéjjel, hiszen lehetett volna, de már akkor késő volt.

Egy szigorúan őrzött láger lakói lettünk. Nagy termekben helyeztek el bennünket, deszkából ácsolt emeletes priccseken aludtunk és kinek-kinek a zakója volt a takaró. Naponta kétszer kaptunk kb. fél liter búza-

vagy csillagfürt levest, naponta volt táborosorakozó, kvázi appel, semmilyen atrocitás nem volt, az udvaron éjjelnappal szabad mozgás volt a latrinához bármikor lehetett kimenni. Szigorúan figyelemztették a tábort, hogy a drótkerítéseket nem szabad megközelíteni, mert aki közel megy, lelővik felszólítás nélkül. Kb. három hét után, november 17. táján, szögesdrótos marhavagon-szerelvényeket toltak a Pavilon mögött levő iparvágányokra. Ezt az emeleti ablakból láttuk, és nagy pánik lett a táborban. A következő napon a nálam is vakmerőbb Kiss Pál hentes, a barátja és még néhány fiatal – Kék Gyula is – azt találták ki, hogy a szennyacsatornán keresztül próbálunk kimenekülni a táborból. Ez az egyetlen lehetőség. Este nyolc óra körül, amikor kevés mozgás volt az udvaron, leszívárogtunk egy csatornához, amit nappal kiszemeltünk, és kb. négyen, egymást jól ismerő személy leereszkedett a kb. 1,5 m mélyen haladó csatornába, és a Kiss Pál vezetése alatt mászni kezdünk a kb. 50 cm bel méretű csatornában. Úgy 80 m után jött előről a közlés, hogy a csatorna be van rogyva, továbbmenni nem lehet. Akkor még senki sem tudta, hogy csak „az élő” csatornában szabad menekülni, amelyikben folyik a víz. Visszamentünk a helyünkre, és a társaság lefeküdt. Én a mellettem fekvő Gyula barátomnak azt javasoltam, hogy próbáljunk kimászni a kerítésen. Ez öngyilkossággal egyenértékű volt, és Gyula kizárólag azért nem vállalta, mert apját nem akarta otthagyni. Én döntöttem, és tíz óra körül elbúcsúztam a barátom apjától is, majd a sötétben átmentem abba a homlokzaton húzódo emeletes főépületbe, mely előtt kb. hatnyolc méter távolságra volt a drótkerítés. Az ajtórésen figyeltem, hogy a kerítések külső oldalán milyen időköz-

Fotó:Internet

Tulai gulág a Don folyó partján, Sztálingrádtól majd 700 kilométerre

zönként halad el a fegyveres őr, kezében viharlámpával. Mintegy négyórás gondolkodás után – merjek, ne merjek? –, hajnali félhárom körül levet-

tem a cipőmet, és az őr elhaladása után a kerítéshez osontam. Átmásztam az alacsonyabb drótkerítésen, aztán a cipőmet odavittem a magasabb kerí-

tés oszlopához, és azon is átmásztam. Mindezt csak mezítláb lehetett megcsinálni, mert ha a zokni vagy cipő a szögesdróton megakad, és a drót meg-

csörren, akkor mindennek vége. Sikerült. Ott mentem ki, ahol senki sem gondolta volna: a főkapu őrségétől balra 30–35 m távolságra. Szerencsémre vaksötét volt. A kimászás kb. három perc alatt történt. A cipővel a kezembe átszaladtam a laktanya előtt lévő gyakorlótéren, a dohánygyár előtti járdán felbúztam a cipőt, és átmentem a kb. 300 m-re lévő görög katolikus templom kertjébe, ahol a bokrok közt guggoltam úgy háromtól hat óráig. Amikor a cívisek mozogni kezdtek, kijöttem a templomkertből és szürkületig a városban járkáltam, majd a Nagyerdő egyik földútján Józsa irányába mentem. Józsán – a tetvek miatt – az egyik gazda istállójában aludtam, és kora hajnalban, ugyancsak dülőúton hazaérkeztem. A testvéreim még nem voltak ébren, csak a szüleim, és óvatosságból egy hétig a kertünk végében lévő szalmakazalban laktam teljes titokban. Aztán édesanyám elment a nagyon szeretett igazgatómhoz: dr. Sarkadi Nagy Jánoshoz, aki igen megörült, hogy visszajöttem, és december első napjaiban újra elkezdtem iskolába járni. Leérettségiztem, felvettek a Győrffy Kollégiumba, beiratkoztam a gépészmérnöki karra.

Az biztos, hogy a 300 „TÚSZ”-ből talán nyolc-tíz személy jött haza, nekem három ismerősöm: Ungvári Zsigmond, Tövisskes Péter és Borsó Péter. Nagybátyám, Varga Sándor és

Fotó:Internet

Fotó: Internet

unokaöcsém, Monori Gyula az áldozatok között volt. Nem tudjuk pontosan, hogy a többiek hol, mikor, milyen körülmények között pusztultak el. A háború áldozatai lettek. Még annyit: Azt később tudtam meg, hogy menekülésem utáni délelőttön megkezdődött a tábor lakóinak az elszállítása, így azt mondhatom, hogy az utolsó órában szöktem meg. Vakmerő vállalkozás volt, de életben maradtam: Sors bona, ni hil aliud!” (Jó szerencse, semmi más. A szerző.)

Soha nem tértek vissza

A málenkij robot áldozata volt a 46 éves hajdúböszörményi Oláh Barna. Őt 1944. október 28-án hurcolták el kis munkára. Sorstársa és szenvedője volt annak a borzalomnak, amit az elhurcoltaknak meg kellett élniük. Ő 350 ezer magyar honfitársával együtt, soha nem térhetett vissza szeretteihez. A levél írója a debreceni Pavilon laktanyából dobta ki a papírt, s bízott a jó szándékú megtaláló segítségével. Az írás egy „Fegyverkönyv” kitépelt lapján olvasható, melyre eredetileg egy 35-M puskát, annak adatait jegyezték. Birtokunkban van még egy hasonló tartalmú levél, melyet szintén Oláh Barna írt feleségének november 18-án. Ezt a levelet már a vonatból dobta ki. Mindkét írás eljutott asszonyához.

Ezekből adunk most közre szöveghűen egyet. A levél másik oldalán ez olvasható:

„Hadifogoly kéri a szíves megtalálót a címre kézbesítse Oláh Barnánénak

Hajdúböszörmény, Désány I. u. 7-11. Debrecen, 1944. november 18.”

A papír másik oldalának szöveghű közlése pedig ez:

„Drága Anyukám! Mire ezeket a sorokat olvasod valószínű már elvisznek bennünket Debrecenből, hogy hová, nem tudjuk. Ha lesz vonat megyen sorba a szállítás, igaz hogy még csak katonának visznek és úgy bírlék hogy egyelőre a környékbelieket mellőzik, de a gyűjtőtáborra itt a Pavilonba kiűrtik. Haza innen eddig senkit nem engedtek a mai napig az otthoni előjárásból sem jött ide senki pedig beengedték volna valószínű. Hogy hová visz, sorsunk nem tudjuk csak a bizonyos, hogy fiatal 14 évestől 65 évesig mindenki itt van, még ha beteg is, és elszállítják akár zsidó, román, cseh vagy magyar, szóval bármilyen nemzetiségű egyaránt. Így arra van kilátás, hogy ahová megyünk ott fognak majd bennünket szétszórni. Remélem, hogy eleresztenek, de már annyit csalódtam, hogy csak a Jó Isten és te benned tudok csak bízni, azonban nehézség essél kétségbe, ha az Isten erőt, egészséget át egyszer csak hazakerülök hozzád addig nagyon vigyázz magad-

ra és egészségedre igyekezz, amit a sors ránk mért beletörödni. Fogadj magadhoz valakiket a lakásban, vagy ha jobbnak látod, költözz te is el valahová. Talán Bálintéknál. Úgy gondolom, hogy a disznókból, ami most nem kell közelen adjon el Bálint bátyád, kérd meg erre, hiszen enni sem tudtok neki adni hacsak Bojti nem hoz. Haza nagyon sokat gondolkodok, keserves sorsotokra, de mivel nem tudom az otthoni állapotokat így még tanácsot sem adhatok jól! Ha innen csakugyan elvisznek levelet sem tudunk küldeni, ha csak olyan földitől aki haza attól nem – mert aki beteg csak eleresztik talán – Egységem jó van, nincs bajom csak a sorsom bánt. – Értesítsd az utcabelieket ammi őket érdeklí, mind együtt vagyunk és lehetőleg így is akarunk maradni.

Tiszteletem a testvéreket és testvéreid azok családját, mielőbbi vizontlátásig sokszor csókollak: Apukád”

Kolymai gulág¹

A kisemberek tragédiája, a nemzet tragédiáját is hordozták, amelyről ebben az országban a kommunisták országlása alatt még beszélni sem lehetett. De eljött az az idő, amikor a kollektív emlékezet is megtisztult, s az áldozatokról nemcsak emlékezünk, hanem exodusukat a

tények közreadásával tesszük örökké. Mert az nem lehet, hogy haláluk elenyéssen a feledésben! S ha Placid –atyával kezdtük, zárjuk is vele a gondolatainkat.

A saját megpróbáltatásairól, a kihallgatásáról a következőket írta: „A kihallgatóm egy jó erőben levő tornatanár volt, az asztalán a pisztolya és egy gumicső. A pisztolyát nem használta, de a gumicsővel olyanokat tudott odaszózni, hogy nemegyszer leestem a székről. Előfordult, hogy elvesszavitték a cellába. Egyszer mosakodásnál levettem az ingemet, és patkóalakú véraláfutásokat találtam a mellkasomon. Nem emlékeztem rá, mitől kaptam. Kiderült, hogy a tolmácsnőm üvegsarkú cipőjének a nyoma, abban az időben ez volt a női divat. Úgy látszik, mikor elájultam, rajtam táncolt. A kihallgatások ugyanis tolmács-csal zajlottak. Az enyém egy hirtelen szőke, kárpátaljai hölgy volt, Eszternek hívták. Olyan hosszan és kacifántosan káromkodni magyarul előtte senkit sem hallottam! A sors iróniája, hogy később találkoztam vele Lembergben, a láger-elosztóban. Jön szembe a tömegben az én szőke szépségem, integet, és mutatja a kezével, hogy ő is tíz évet kapott.”

¹ A rajzot Thomas Sgovio (Olasz bevándorlók fia az Egyesült Államokban nőtt fel Buffalóban. A kommunista érzelmű apa családjával Moszkvába költözött. 1938-ban a fiatal Sgovionak elege lett a szovjethatalomból s kérte, hogy visszatérhessen szülőhazájába. Letartóztatták s Kolymába deportálták. 1954-ben szabadult, visszatért az államokba, s 1997-ben Arizonában halt meg.) készítette, akinek közel húsz hasonló, titokban készült rajza ismert a Kolymai táborról. Ez a hatalmas terület Szibéria északkeleti sarkában található, de valójában nincsenek kijelölt földrajzi és politikai határai. Kolyma annyira különbözik Ázsia más területeitől, hogy leginkább, mint egy egyedi földrészt lehet elképzelni. A távolság, az izoláltság, az éghajlat zordsága, és a nagyon nehéz életviszonyok szigetelték el ezt a megfagyott poklot Szibéria többi részétől. A Szovjetunió népei a gulágon belül is a legborzalmasabb helyének tartották Kolymát. „Kolyma znácsit smert” - Kolyma egyenlő a halállal - így maradt meg a köztudatban.